

Liga protiv tuberkuloze kao okosnica Štamparove zamisli narodnoga prosvjećivanja (Osvrt na II. i III. sastanak liječnika Osječke oblasti)

Zlata Živaković-Kerže

Zagreb

zkerze@yahoo.com

Marija Benić Penava

Sveučilište u Dubrovniku

marija.benicpenava@gmail.com

SAŽETAK: Radom se prikazuje djelovanje Lige protiv tuberkuloze u Osječkoj oblasti kao temelj Štamparove zamisli narodnoga zdravstvenog prosvjećivanja kroz osvrt na dva sastanka (II. i III.) liječnika Osječke oblasti u 1927. i 1928. godini. U uvodnom dijelu donosi se pregled antituberkuloznoga pokreta u Europi te razvoj sustava dispanzera i reforme javnoga zdravstva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca 1920-ih. Osnivanje Lige protiv tuberkuloze u Osijeku 1926. rezultat je stvarnoga zdravstvenog stanja stanovništva i provedene široke kampanje za borbu protiv tuberkuloze i reforme javnoga zdravstva na zdravstvenoj misli Andrije Štampara. Prema donesenim društvenim pravilima, rad Lige zasni-
vao se na antituberkuloznom pokretu s temeljnim zadatkom da se cijelo stanovništvo na području Osječke oblasti nalazi pod jednim organiziranim stručnim nadzorom. U skladu s navedenim, prikazuje se djelovanje Lige protiv tuberkuloze i dva sastanka liječnika Osječke oblasti, s naglaskom na humani odnos liječnika prema bolesnicima i požrtvovan pristup liječenju tuberkuloze kao opake socijalne bolesti. Brojčani podatci o raširenosti bolesti kao prijatni stanovništvu predočuju medicinsku skrb zamišljenu kao široku akciju usmjerenu na ostvarenje socijalno-medicinskih ciljeva. Posebno je u tom kontekstu naglašena uloga liječnika Prokopija Uzelca, tajnika Lige, te se detaljno navodi njegovo izlaganje na II. sastanku liječnika Osječke oblasti, kao i 14. točka rezolucije o radu Lige koju je predložio, što pokazuje sveobuhvatni pristup i razumijevanje težine problema zaštite od tuberkuloze. U radu se donosi i kraći opis III. sastanka liječnika Osječke oblasti, izvodi iz govora sudionika te navodi iz govora Andrije Štampara, koji je nazočio sastanku. Opisom liječničkih sastanaka te navođenjem izvadaka iz njihovih govora, kao i predloženom rezolucijom želi se prikazati presudni zaokret u načinu zdravstvenoga prosvjećivanja te prelazak iz osobnoga angažmana liječnika u status društveno angažiranoga i organiziranoga pristupa liječenju tuberkuloze kao socijalne bolesti. Radom se također analizira dostupna građa s ciljem davanja

 <https://orcid.org/0000-0002-2156-664X> [Zlata Živaković-Kerže]

 <https://orcid.org/0000-0001-5076-8999> [Marija Benić Penava]

 <https://ror.org/05yptql3> [Sveučilište u Dubrovniku]

uvida u društvenu atmosferu i spremnost osječkih liječnika da aktivno podupiru Ligu kao važnu društveno organiziranu akciju u prevenciji i saniranju posljedica bolesti.

Gljučne riječi: Liga protiv tuberkuloze; II. i III. sastanak liječnika Osječke oblasti (1927. i 1928); narodno prosvjećivanje; Osijek; Andrija Štampar; Prokopije Uzelac

1. Uvodne napomene

Borba oko suzbijanja tuberkuloze u Europi vođena je dugi niz decenija. Godine 1899. održan je prvi kongres u Berlinu na kojem je raspravljano pitanje *Kako da se suzbije tuberkuloza*. Rad toga Kongresa utjecao je 1902. na osnutak *Središnjega biroa za suzbijanje tuberkuloze*, a potom na priređivanje značajnih izložbi na tu temu. Tako su *Internacionalne higijenske izložbe* otvorene 1905. godine u Parizu, 1908. u Milanu i 1911. godine u Dresdenu. *Međunarodni kongres za suzbijanje tuberkuloze* održan je u Rimu 30. ožujka 1912. godine. Bitka protiv te zarazne bolesti dobila je nove temelje, koje je iskazao još u rujnu 1908., dakle, dvije – tri godine prije svoje smrti, slavni Robert Koch na konferenciji *Internacionalnog društva za suzbijanje tuberkuloze* održane u Philadelphiji. On je tom prilikom priznao da ne vjeruje u to da će se moći tuberkuloza s izdvajanjem tuberkuloznih bolesnika po bolnicama suzbiti, nego je potrebno da se pored izdvajanja što više posveti pažnja na one koji ostaju kod kuće i tamo ih učiniti bezopasnim za okolinu... Ujedno je izrazio mišljenje da će Dispanzeri biti najbolje sredstvo protiv tuberkuloze i poželio da se takove ustanove rasprostru po čitavom svijetu.¹

Sustav liječenja i suzbijanja tuberkuloze putem dispanzera u potpunosti je desetljeću prihvatila i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (dalje Kraljevina SHS) na poticaj dr. Andrije Štampara, koji je bio načelnik za socijalnu higijenu u Ministarstvu narodnoga zdravlja u Beogradu. Pod njegovim je okriljem provedena reorganizacija i unapređivanje zdravstvene službe te od 1921. do 1931. temeljita reforma javnoga zdravstva, s glavnim težištem na socijalno-medicinske ciljeve i odvajanjem higijenske od opće zdravstvene službe. Štamparovim akcijama diljem države dolazi do osnivanja domova Narodnoga zdravlja, školskih poliklinika i zdravstvenih stanica.²

U ispunjenju zdravstvenih zadataka uočava se ostvarenje Štamparovih zamisli kroz brigu o narodnom zdravlju i o svim ustanovama, kojima se unapređuje zdravstvo. U cilju sprječavanja, suzbijanja i liječenja socijalnih bolesti Ministarstva narodnoga zdravlja u kojem je pročelnik Štampar, osnivanjem domova narodnoga zdravlja, školskih poliklinika i zdravstvenih stanica Ministarstvo je pošlo još jedan korak dalje pruživši ostvarenjem tih ustanova mogućnost jednom velikom higijenskom prosvjećiva-

¹ Prokopije Uzelac, »Antituberkulozni pokret u Osječkoj oblasti«, *Hrvatski list*, 12. IX. 1926., str. 25.

² Grmek, Mirko Dražen, Dujmušić, Stanko (ur.), *Iz hrvatske medicinske prošlosti. Spomen-knjiga Zbora liječnika Hrvatske*, Zagreb, Zbor liječnika Hrvatske, 1954., str. 38–50.

nju naše cjelokupne školske mladeži... Istodobno su briga i nastojanje Ministarstva usmjereni i na unapređenje higijene na selu i među seljačkim stanovništvom, *napose poukom i propagandom za održavanje higijene i kulture tijela, čuvanje od zaraznih bolesti, higijenskog hranjenja i odgoja djece itd.* Naglašavano je *da od socijalnih bolesti najveći harač uzimlje tuberkuloza (sušica), te na području Osječke oblasti godišnje od 10.000 osoba umire od te bolesti njih 70, a stalno boluje još 15 puta toliko.*³

Prateći 1920-ih stanje te socijalne bolesti i znajući da je tuberkuloza vrlo raširena bolest na području Kraljevine SHS, u Beogradu je početkom 1926. osnovana Liga protiv tuberkuloze, koja je potaknula da se diljem države osnuju takva regionalna društva. Stoga su akcije oko toga *regionalnoga grupiranja* preuzeli inspektori Ministarstva narodnoga zdravlja. U Osijeku su 22. siječnja iste godine *poradi osnutka ova-kve lige za grad i okolicu* sazvali *zajednički dogovor zainteresiranih faktora* primarius dr. med. Branko Muačević, ravnatelj Zakladne bolnice u Osijeku, i dr. med. Karlo Weissmann, šef tuberkuloznoga dispanzera te bolnice. Dogovor, tj. sastanak liječnika, održan je u Gradskoj vijećnici u Tvrdi (zgrada današnjega Muzeja Slavonije na Trgu sv. Trojstva) te je izabran odbor na čelu s kotarskim liječnikom Prokopijem Uzelcem.⁴

Tjedan dana potom, 29. siječnja 1926. godine, osnovana je Liga protiv tuberkuloze pod okriljem osječke Podružnice Crvenoga križa s glavnim osloncem na liječništvo i upravni aparat. Pokretači i utemeljitelji bili su liječnici Muačević, Weissmann i Uzelac, koji su održali, po zapisu osječkih dnevnih novina, *poučna i zanimljiva predavanja o tuberkulozi*: primarius Muačević o programu i organizaciji Lige, Uzelac *Tuberkuloza kao socijalna bolest* i Weissmann *Tuberkuloza u svjetlu znanosti*. Nakon toga je izabran Odbor, na čelu s predsjednikom Muačevićem. Ostali su članovi bili veliki župan Ljudevit Gaj, gradonačelnik Vjekoslav Hengl, divizioner Dimitrijević, oblasni prosvjetni inspektor Pašer, odvjetnik Marko Leitner, župnik Josip Šeper, školski inspektor Matijak, od liječnika Uzelac, Weissmann, Dietz, Gojtan i Grünwald, a od predstavnika osječkih društava učiteljica Josipa Glembay, Selinger i Živković.⁵ Prema donesenim društvenim pravilima, rad Lige zasnivao se na antituberkuloznom pokretu s temeljnim zadatkom da se cijelo stanovništvo na području Osječke oblasti nalazi pod jednim organiziranim stručnim nadzorom. S obzirom na humanost i zdravstveno prosvjeđivanje, članovi su bili liječnici i građani bez obzira na vjersku i narodnu pripadnost.⁶

³ »Stanje Osječke oblasti«, *Vjesnik Osječke oblasti*, 1. i 15. III. 1927., str. 45; »Okružnica na liječnike Osječke oblasti Lige protiv tuberkuloze u Osijeku«, *Službene novine Osječke oblasti*, 1. XI. 1927., str. 113.

⁴ »Gradske vijesti«, *Hrvatski list*, Osijek, 22. I. 1926, str. 6; »Gradske vijesti«, 23. I. 1926., str. 8.

⁵ »Gradske vijesti«, *Hrvatski list*, Osijek, 30. I. 1926., str. 5.

⁶ Državni arhiv u Osijeku, Kamilo Firingner, »Vodič kroz arhivsku građu, arhivski fond Liga protiv tuberkuloze u Osijeku«, *Knjiga inventara – Društva, udruge i udruženja*, str. 114–115; »Rad Lige

Budući da je gotovo 20% školske mladeži *naginjalo tuberkuloznom oboljenju*, Liga protiv tuberkuloze obratila je pozornost na prvom mjestu *tom neiscrpnom rezervoaru iz kog se popunjavaju redovi tuberkuloznih*. Stoga su od uprava škola tražili podatke o *higijeni škola u pogledu građevnog materijala položaja zgrade, prostornosti, osvjetljenja, ogrijeva, krečenja, impregniranja patosa, pljuvačnica, zahoda, vode za piće, tjelovježbe, čišćenja i zračenja školskih prostorija* i drugo. Liga je na temelju prikupljenih podataka nastojala putem upravnih vlasti riješiti sve nedostatke koji štetno djeluju na razvoj dječjega organizma. Preko učiteljstva proveli su snažnu agitaciju među narodom i u tu svrhu razaslati do početka rujna 1926. godine 40 000 proglasa. Liječnici su diljem mjesta i gradova Slavonije održavali predavanja i savjetovanja. Organizirane su Organizacije Mjesnih odbora Lige protiv tuberkuloze te se na taj način širila mreža antituberkuloznoga pokreta.⁷

2. Odluke II. sastanka liječnika Osječke oblasti

Da bi se Liga protiv tuberkuloze, ali i ostale *mlade organizacije, čiji naziv konkretizira cilj i svrhu stavilo na čvrst temelj, potrebno je mnogo volje, mnogo samoprijedora i mnogo rada svakoga prijatelja našega naroda... Mi liječnici već po svojem položaju i pozivu dužni smo da uzmemo vodstvo u svoje ruke. Stoga je neophodno da se svi liječnici Osječke oblasti*⁸, a naročito državni i samoupravni, sastanu na dogovor i stvore program rada. Stoga je u Virovitici 24. listopada 1926. godine održan I. sastanak liječnika Osječke oblasti na kojem su pored načina borbe protiv tuberkuloze tretirana i razna staleška pitanja. Doneseni su važni zaključci glede daljnega zajedničkog rada na suzbijanju tuberkuloze. *Svi liječnici koji su tome sastanku prisustvovali izrazili su potrebu da se takovi sastanci i nadalje održe.*⁹

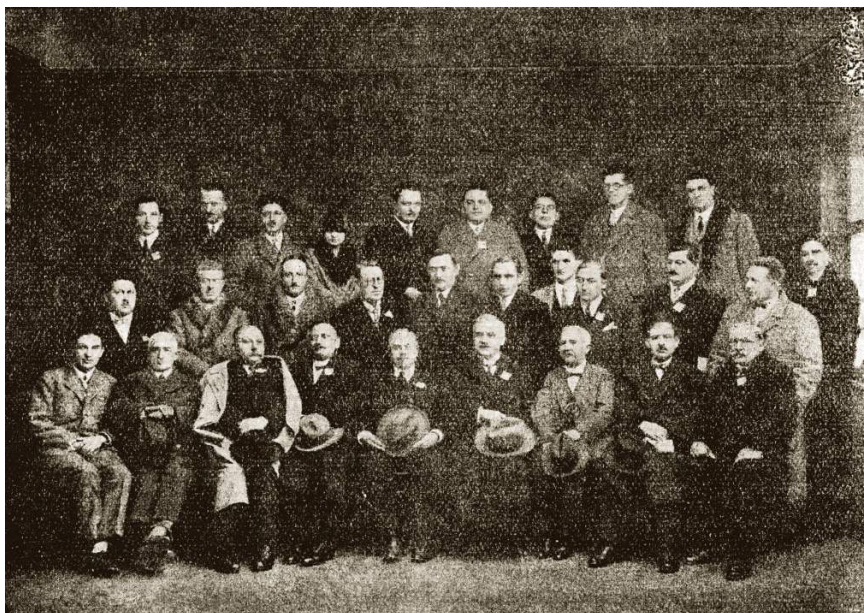
Drugom sastanku liječnika Osječke oblasti, održanom u Našicama 13. studenoga 1927. godine, na poziv Lige protiv tuberkuloze Osječke oblasti sa sjedištem u Osijeku, nazočilo je 45 liječnika: Sondić (Bjelovar), S. Mihalić (Velika), B. Šešerin (Koprivnica), Katičić i Rasuhin (Zagreb), inspektor Narodnoga zdravlja Kolibaš, Rohrbacher i F. Žmegač (Virovitica), Palmović (Virje), Pernat (Veliki Grđevac), Ko-

protiv tuberkuloze u Osijeku (Izveštaj dr. Prokopije Uzelca)«, *Službene novine Osječke oblasti*, 1. VII. 1928., str. 189; »Uzelac Prokopije«, *Službene novine Osječke oblasti*, 15. X. 1928., str. 269–270.

⁷ »Antituberkulozni pokret u Osječkoj oblasti«, *Hrvatski list*, 12. IX. 1926., str. 25.

⁸ U Kraljevini SHS na temelju *Uredbe o podjeli zemlje* konstituirane su 26. VI. 1922. godine 33 oblasti. Hrvatske zemlje su bile podijeljene u šest oblasti. Osnivanjem oblasti država je nastojala sve obveze financiranja prebaciti na oblasti i tako lakše reorganizirati zdravstvo. Središte Osječke oblasti bilo je u Osijeku. Vidi opširnije: Ljubo Boban, *Hrvatske granice 1918.-1991.*, Zagreb, Školska knjiga, 1992., str. 23–24.

⁹ »Okružnica na liječnike Osječke oblasti Lige protiv tuberkuloze u Osijeku«, *Službene novine Osječke oblasti*, 1. XI. 1927., str. 113; *Službene novine Osječke oblasti*, 15. X. 1928., str. 270.

Slika 1. Liječnici na II. sastanku Osječke oblasti u Našicama

lar (Podgorač), Jovanović (Jasenovac), Duboković (Pleternica), Cafourek (Dalj), M. Gomerčić (Čepin), Zakarija (Orahovica), Tomašić (Drnje), Kovačić (Brod na Savi), Pišl (Andrijeveci), Španić (Pitomača), Brlić, Novosel, Nikolić i Benković (Nova Gradiška), Vidaković (Lipovljani), Schmidt (Bizovac), E. Žmegač (Slatina), Rajski (Đurđevac), Neuman (Đakovo), Herman (Lipik), Neuman (Pakrac), Sarvaš (Voćin), Koch (Nova Kapela), Zentner (Semeljci), Matanić (Valpovo), Oberitter i Fuchs (Našice), B. Grčić, Karlo Weissman, Branko Muačević, Popović, A. Gjukiceva, Štajduhar, Slavko Hirsch i Prokopije Uzelac (Osijek) (Slika 1), a 18 liječnika je ispričalo svoje izbijanje.¹⁰

U ime Lige protiv tuberkuloze iz Beograda sastanku je nazočio, kao izaslanik liječnik, Vojislav Kujundžić, bivši član zdravstvenoga savjeta. Sastanak je počeo u 10.00 sati uvodnim govorom liječnika Branka Muačevića iz Osijeka, koji je u podužem govoru obrazložio detaljno svrhu toga sastanka koji ima cilj da se *svi liječnici Osječke oblasti udruže u ovom radu oko suzbijanja raznih zaraznih bolesti pa i tuberkuloze i da na taj način podignu zdravstvene prilike u našoj oblasti*. Potom se okupljenima obratio tajnik Lige, osječki liječnik Prokopije Uzelac,¹¹ koji je podnio izvješće o prote-

¹⁰ »Sastanak liječnika iz Osječke oblasti u Našicama«, *Službene novine Osječke oblasti*, 15. II. 1928., str. 41.

¹¹ Rođen je 15. VII. 1883. u selu Jošane, kotar Udbina, u seoskoj obitelji. Gimnaziju je polazio u Gospiću, Sušaku i Karlovcu, gdje je i 1904. maturirao. Studij medicine je polazio u Beču i tu je 1910.

klom radu od osnutka Lige u veljači 1926. godine. Pritom je naglasio *da je čitav rad stajao u rukama nekolicine ljudi*. Opisao je *teške prilike u kojima se počelo s radom sa higijenskim obrazovanjem najširih slojeva naroda*. Mentalitet našega seljaka je, navodi Uzelac u članku objavljenom u *Službenim novinama Osječke oblasti*, u tjedniku koji je izlazio u Osijeku, *upravo zadojen materijalizmom, dok je seoska inteligencija postala posve apatična prema svakom radu, izmorena čestim selidbama i šikanaciji političkih korteša raznih stranaka*. No, i *pored svih tih nepogoda učinilo se mnogo, zahvaljujući nacionalnoj svijesti našeg učiteljstva, koji je Antituberkulozni pokret svojski prihvatio... Uredovni kao i privatni liječnici također su mnogo pridonijeli da je ovoj mladoj organizaciji uspjelo popularizirati u tako prosječno kratkom vremenu antituberkulozni pokret*. U svom obraćanju Uzelac je naročito istaknuo *dva svjetla momenta u borbi protiv tuberkuloze, i to: organizaciju Antituberkuloznoga dana 30. svibnja 1926. u Osijeku i organizaciju putujuće Antituberkulozne izložbe*. Pritom je naglasio da je *specijalno putujuća Antituberkulozna izložba vršila časno svoju misiju*. Izložba je bila postavljena u svim većim općinama Osječke oblasti i pogledalo ju je oko 50 000 odraslih osoba, a održano je i oko 300 predavanja na temu protiv tuberkuloze i podijeljeno je oko 300 000 letaka u promidžbene svrhe. Otvoreno je nekoliko organizacija Lige protiv tuberkuloze od kojih je najbrojnija bila u Osijeku s 800 redovnih članova. Prema Uzelčevim riječima, *prikupljeni su podaci o higijenskim nedostacima u školskim zgradama*. *Sav materijal je sreden i jednom predstavkom bit će zamoljen Prosvjetni inspektor da izda shodno naređenje da se ti nedostaci uklone*. Opširno se osvrnuo i na klimatske prilike u ljetovalistima Orahovici, Voćinu i Zvečevu i pledirao da se *barake za tuberkulozne za čiju izgradnju se prihvatio Oblasni odbor podignu u Voćinu, kao relativno klimatski najpodesnijem mjestu*. Naglašeno je da je Liga u materijalnom pogledu postigla zavidan uspjeh i uz sve izdatke za letke, antituberkuloznu izložbu i druge razne organizacijske i promidžbene svrhe. Potom je na tom sastanku inspektor Narodnoga zdravlja iz Virovitice Mijo Kolibaš održao nazočnima predavanje o

---

promoviran na čast doktora sveukupne medicine. Nakon završenoga staža u pakračkoj bolnici izabran je 1912. općinskim liječnikom u Čepinu, mjestu nedaleko od Osijeka. Tu je organizirao javna predavanja, diletantske predstave te se osobno snažno angažirao u radu Kluba osječkih omladinaca. Nakon nekoliko godina rada u toj sredini premješten je u Dalj, mjesto nedaleko od Osijeka. Kao priznanje za njegov predani rad na higijenskom polju 1921. ga je ministar Narodnoga zdravlja dr. Andrija Štampar imenovao za kr. kotarskoga liječnika, ostavivši ga i nadalje na položaju općinskoga liječnika u Dalju. Krajem 1923. putem natječaja je imenovan kotarskim sanitetskim referentom Osječkoga kotara. U svom radu se posebice zalagao u borbi za suzbijanje tuberkuloze te je od 1926. tajnik osnovane Lige protiv tuberkuloze u Osijeku, a nakon par godina je i njen predsjednik. Pisao je i objavljivao popularne članke o koleri, pjegavom tifusu, crnim boginjama, šarlahu, golemu pomoru novorođene i male djece i o drugim zdravstvenim temama. Godine 1928. je kao honorarni trupni liječnik osječke artiljerijske brigade odlikovan *Zlatnom medaljom za revnosni rad*. Te je godine u svojstvu kotarskoga liječnika kratkotrajno premješten u Donji Lapac da bi do kraja te godine, po odluci Ministarstva narodnoga zdravlja, bio vraćen u Osijek, i to u Dom narodnoga zdravlja. (Preminuo je u Osijeku 1960-ih.) Vidi: »Uzelac Prokopije«, *Službene novine Osječke oblasti*, 15. X. 1928., str. 269–270; »Bilješke«, *Službene novine Osječke oblasti*, 15. X. 1928., str. 271; »Bilješke«, *Službene novine Osječke oblasti*, 1. XI. 1928., str. 281.

tuberkulozi kao *našoj narodnoj bolesti, koje se temelji na stečenom iskustvu u Podravini*. Prema zapisu u *Službenim novinama Osječke oblasti* liječnik Kolibaš je ušao duboko u duh narodne psihe i u tančine ocrtao našeg 'čov'u' i njegov konzervativizam... *Podvlači da Liga protiv tuberkuloze treba, da u svoj program uzme i asanaciju svih jadnih higijenskih prilika. Korijen tuberkulozi kod našeg naroda leži u nehigijenskom životu, a i alkoholizam čini svoje, jer nijesu rijetki slučajevi da djeca već u drugoj godini uživaju alkohol da malo ojačaju*. U nastavku je naglasio da je u borbi protiv tuberkuloze velika važnost prikupljanja statističkih podataka, bez kojih nema uspješnoga rada. Na kraju svoga obraćanja predavač je oduševljeno pozdravljen. Na sastanku je pod 4. točkom dnevnoga reda Uzelac podnio izvještaj o reorganizaciji rada Lige protiv tuberkuloze. Njegovo je obraćanje, koje je prema zapisu s najvećom pažnjom saslušano, trajalo više od jednoga sata. Na samome je početku dr. Uzelac iznio statističke podatke o pomoru od tuberkuloze po starosnoj dobi, koji su bili zasnovani na bolničkom materijalu te je utvrdio da je u godini 1919. u Zagrebu u dobi od 21. do 30. godine umrlo 408 muških osoba i 333 ženske, a u sljedećoj je godini broj povećan na 498 muških osoba i 346 ženskih. Usporedio je pomor od tuberkuloze u Kraljevini SHS s drugim zapadnim državama i ustvrdio da je taj pomor u Hrvatskoj dvostruko veći. Naveo je da je još prije Prvoga svjetskoga rata u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji 1913. godine na svakih 100 000 stanovnika oko 450 osoba oboljelih, dok je u Pruskoj (Njemačkoj) te godine na isti broj stanovnika 136 oboljelih od te opake, tada neizlječive bolesti. Prema Uzelčevu izvještaju, prateći prilike 1920-ih godina po županijama, na tlu Hrvatske najbolje je stanje bilo u bivšoj Bjelovarsko–križevačkoj županiji s 350 oboljelih od tuberkuloze na 100 000 stanovnika, a najgore na području bivše Virovitičke županije sa sjedištem u Osijeku s pomorom od 550 osoba na 100 000 stanovnika. Pritom je naglasio da *gradovi stoje mnogo lošije u pogledu pomora na tuberkulozu nego selo*, što je bilo očito još 1917. godine kada je u Zagrebu na svakih 10 000 stanovnika umrlo 62,83 oboljelih od tuberkuloze, a u selima Bjelovarsko–križevačke županije u istoj godini na isti broj 17,40 oboljelih. Tome broju nisu pribrojani vojnici oboljeli od tuberkuloze. U izlaganju je Uzelac istaknuo zanimljiv podatak *da razlog tuberkulozi ne leži u geografskim i klimatskim uzrocima, već su po sredi drugi momenti i to u prvom redu stan i prehrana*. Tom se prilikom dotaknuo *bijednoga stanja dobrovoljačkih naseobina i kolonista, a isto tako i gospodarskih radnika koji će, prema njegovoj tvrdnji, kroz nekoliko decenija iščeznuti sa površine zemaljske slomljeni malarijom, tuberkulozom i tifusom*. U nastavku izlaganja naglasio je da je važan uzrok širenja tuberkuloze nedostatna prehrana, čemu leži uzrok *ne toliko u pomanjkanju živežnih namirnica, već u tome, što je najvažniji faktor u porodici – domaćica, dosta neupućena u način pripravljanja hrane. Putujuće domaćinske škole u ovom pogledu mnogo će dobra učiniti*. Osvrnuo se i na vrlo važan odsjek *Tuberkuloza i škola*, kojem je posvetio osobitu pozornost. Naveo je da gotovo nema podataka o pobolijevanju učiteljstva i školske djece na tlu Hrvatske, odnosno Kraljevine SHS, ali je naveo relativno velik broj oboljelih od tuberkuloze u

Švicarskoj, naglašavajući sljedeće: *Kad je ovako u Švicarskoj, kako tek bijedne prilike moraju biti kod nas.* Potom je istaknuo važnost liječničkih pregleda kako učitelja i nastavnika, tako i školske djece.¹² (Glede toga su izrazita vrijednost bili novootvoreni Domovi zdravlja i postojeće Školske poliklinike za majke i djecu.¹³) U nastavku svojega izlaganja Uzelac je predložio *da se tuberkulozni učitelji umirove, a oni sa latentnom tuberkulozom zaposle u kancelarijama.* Pritom je zahtijevao *da se kandidati koji žele da se posvete učiteljskom pozivu, prije stupanja u učiteljsku školu najrigoroznije pregledaju.* Naglašavao je higijenske nedostatke u školama *koji su mjestimice upravo strašni.* Spomenuo je i osječke škole, *koje nemaju pljuvačnice u svim odjeljenjima.* Istaknuo je: *kada se država uvela obvezati polazak škole dužna je da te škole budu udešene po zahtjevima higijene, a ne da nam djeca bez potrebe stječu tuberkulozu tamo, gdje bi trebalo, da se nauče kako će se od nje sačuvati.* U svojem izlaganju, prema zapisu novinara, *pledira za obvezno predavanje o tuberkulozi već u osnovnim školama u obliku nekoliko štiva.* *Predavači bi trebali biti učitelji.* Dotaknuo se i okružnih ureda za osiguranje radnika i njihova rada na suzbijanju tuberkuloze. Naglasio je da ti uredi *časno vrše svoju uzvišenu dužnost u pogledu drugih bolesti, ali što se tiče tuberkuloze potpuno su zatajili.* *Okružni uredi ne poznaju pojam preventivne mjere ne tiče ih se higijena radiona.* *Tuberkulozni radnici rade pored zdravih.* *Na početne stadije tuberkuloznog oboljenja ne obraća se pažnja, a tuberkuloza za njih postoji onda kada je počela razarati najvitalnije organe.* *Kad takav bolesnik potpuno obnemogne apsolviraju ga sa 26 nedjelja potpore u novcu i dižu ruke od njega.* Liječnik Prokopije Uzelac oštro je osudio takav postupak i odnos prema oboljelima i stavio je *na srce svim ustanovama, koje se bave poboljšanjem zdravstvenih prilika našega naroda da na ovakve slučajeve svrate najveću pažnju.* Predavač Uzelac je sa zadovoljstvom ustvrdio *da su svi istaknuti momenti, koji pogoduju širenju tuberkuloze vanjske prirode i da se s malo više volje i rada dadu ukloniti.* Težište ovoga rada usmjerio je na praktične liječnike širom Oblasti, na njihov stalan kontakt s narodom i bio je uvjeren *da će ovi pioniri antituberkuloznog pokreta zapaliti luč nauke i u najsiromašnijem kutu zabačenih sela osnivajući po selima mjesne organizacije Lige protiv tuberkuloze, koje će preko antituberkuloznih stanica biti povezane sa Glavnim Odborom Lige, kao i sa državnim i samoupravnim zdravstvenim ustanovama.* *Svaki kotar treba da ima svoju antituberkuloznu stanicu i krajnje je vrijeme da se već jednom prestane s građenjem od krova.* *Samo onda, kada se počne odozgo, tj. kada se razvije intenzivni rad među narodima i kad narod shvati značaj ovakvoga rada, postići će se željeni uspjeh.* Na kraju svojega izlaganja predložio je rezoluciju u 14 točaka:

¹² »Sastanak liječnika iz Osječke oblasti u Našicama«, *Službene novine Osječke oblasti*, 15. II. 1928., str. 41–42.

¹³ Zlata Živaković-Kerže, »Dom narodnog zdravlja u Osijeku – Štamparova zamisao pretočena u ostvarenje«, *Studia lexicographica*, 13, 25, 2019., str. 79–84.

1. Tuberkuloza je socijalno–infektivna bolest, ubikviternog karaktera, neovisna koliko o klimatskim i endemičnim faktorima, koliko je posljedica loše osobne i javne higijene. Nasljedstvo, izuzevši dispoziciju, isključeno. Na osnovi ove konstatacije borba oko suzbijanja Tuberkuloze kreće putem profilakse, i to u dva pravca: izdvajanjem tuberkuloznog bolesnika između zdravih i jačanjem otporne snage kod zdravih, specijalno mladeži; uklanjajući sve socijalne momente koji stoje u uzročnoj vezi sa širenjem tuberkuloze.

2. Pitanje stana u borbi protiv tuberkuloze jest ne samo higijenski već i socijalni problem, za koji su usko vezane socijalne bolesti kao što su: rahitis, skropuloza, tuberkuloza, malokrvnost itd. Upoznati prilike u kojima naš narod živi, u kojima se rađa, raste, umnožava i umire, bit će prva briga u toj borbi. Popravljanje higijenskih prilika u selu i gradu, a specijalno na dobrovoljačkim kolonijama, gdje su prilike upravo očajne, osnivanjem zdravstvenog katastarskog lista za svaku kuću, uspjeh će Liga ovo najvažnije pitanje u borbi oko suzbijanja tuberkuloze povoljno riješiti.

3. Liga najenergičnije zahtijeva da se građevni red za selo i grad najrigoroznije sprovada u praksi. Nijedna stambena zgrada ne smije se podići bez prethodne građevinske dozvole. Predviđene odredbe u pogledu zahoda, đubrišta i bunara najtočnije sprovadati. Da se izbjegne vlaga zahtijevati da se sobe patošu.

4. Naročitu pažnju svratit će Liga na sanitarne prilike u raznim industrijskim poduzećima, specijalno onima gdje se prerađuju životne namirnice (mlekare, pekare, klaonice, mesare itd.)...

5. Nedostatna prehrana našega naroda uvjetovana neprosvijećenosti najvažnijega faktora u porodičnom životu domaćice u mnogo je slučajeva povod tuberkuloznim oboljenjima. Preko domaćinskih škola Liga će u tom pogledu uspješno djelovati.

6. U duši karakteru našega naroda jače je razvijen smisao za porodičnu vezu sa svojom posljedicom jačim familijarnim kontaktom, radi čega se bolesnik do posljednjeg momenta ljubi i na taj način prenašaju razne bolesti pa i tuberkuloza. Liga će preko svećenika nastojati da u ovom pravcu odgojno djeluje.

7. Utvrđena je činjenica da se svim silama nastojati da alkoholizam, koji je jako razvijen kod našeg naroda suzbija javnim predavanjima, filmom, lecima i osnivanjem trezvenjačkih organizacija.

8. U mnogo slučajeva škola je svojim nehigijenskim uređajem, lošim položajem, često puta bez dovoljno svjetla i zraka, bez pljuvačnica i umivaonika uzrok širenju tuberkuloze. Kad država zahtijeva da svako dijete mora školu polaziti, onda je i dužna starati da zdravlje djece, zbog nehigijenskih prilika škole, ne stradava. Preko svojih organizacija Liga će nastojati da čestim pregledima te nedostatke uklanja. Zahtijevat će obvezatni pregled na tuberkulozu svih nastavnika(ca), a ubuduće i obvezni pregled đaka koji se posvećuju učiteljskom pozivu. Tromjesečni pregled školske djece po liječnicima ima biti

obvezatan. Uvođenje pouke o tuberkulozi u osnovnim školama u obliku štiva. Uvođenje higijenskog tipa školskih klupa u svim školama. Gdje prilike i sredstva budu dozvoljavale, podizanje tzv. šumskih škola za slabunjavu i kataralnu djecu.

9. Izvidnice u borbi protiv tuberkuloze bit će mjesne organizacije Ligine, koje će preko kotarskih organizacija biti čvrsto povezane s Antituberkuloznim stanicama. Na čelu ovih mjesnih organizacija stajat će liječnici, učitelji, svećenici, a zadaća njihova bit će: obavještavanje naroda usmeno i pismeno kao i ostalim sredstvima: a) o prirodi i opasnosti tuberkuloze i o načinu čuvanja od nje; b) pronalaženje tuberkuloznih bolesnika i porodica i upućivanje na blagovremeno i pravilno liječenje; c) osnivanje zdravstvenog katastra za svaku kuću i uklanjanje higijenskih nedostataka. Nadzor higijenskih prilika u javnim zgradama, školama, kasarnama, radionicama itd. Samo ovakvim harmoničnim radom privatne inicijative, liječnika, antituberkuloznih ustanova, državnih i samoupravnih vlasti, a naročito Ministarstva Narodnoga zdravlja i Ministarstva socijalne politike povezani u jednu cjelinu uspjeh će, da luč nauke u najmračnijim uglovima zabačenih sela da u najkraćem vremenu suzbije tuberkulozu na minimum.

10. Znajući da klima visokih predjela vrši na tuberkulozu izvjesni preventivni i kurativni upliv i da su gorski predjeli neke vrste prirodni sanatorijumi za plućne bolesti, Liga će pristupiti podizanju domova u tim krajevima za liječenje tuberkuloznih. U ove domove primat će se u prvom redu najsiromašniji tuberkulozni bolesnici početnog stadijuma. Za izdvajanje teških tuberkuloznih bolesnika iz kruga njihove porodice Liga će u najkraćem vremenu poduzeti korake da se pored svake postojeće bolnice postavi dovoljan broj baraka za ovakve bolesnike. Na taj način otklonio bi se mnogo izvor zaraze sa tuberkulozom.

11. Najrigoroznije vršenje dezinfekcije u toku bolesti kao i stambenih prostorija kada se bolesnik preseli ili kada umre. U ovom pravcu moći će Liga uspješno djelovati onda kada bude prijavljivanje otvorenih slučajeva tuberkuloze za praktične liječnike obvezatno.

12. Polazući pljuvačnici naročitu važnost u borbi protiv tuberkuloze Liga će u najkraćem vremenu nabaviti dovoljan broj džepnih pljuvačnica i davat će ih siromašnjim bolesnicima besplatno.

13. 'Ispljuvak' tuberkuloznog bolesnika sadržaje oko 300,000.000 klica i on u širenju tuberkuloze igra najvažniju ulogu. Zdravstvenim letkom, koji se ima izvjesiti svuda tamo, kamo svijet zalazi Liga će nastojati da sprečava širenje tuberkuloze na ovaj način.

14. Rad na ovom Antituberkuloznom polju manifestirat će Liga svake godine priredbom antituberkuloznog dana u čitavoj Osječkoj oblasti, koji će ujedno biti 'DAN ČISTOĆE', kada će se obaviti smotra higijene sela i grada.¹⁴

¹⁴ »Sastanak liječnika iz Osječke oblasti u Našicama«, Službene novine Osječke oblasti., 15. II. 1928., str. 42–43.

Navedenu rezoluciju su svi nazočni liječnici na sastanku liječnika u Našicama prihvatili jednoglasno i obvezali se *da će u izloženom pravcu otpočeti rad oko popravljivanja zdravlja našega naroda, a specijalno na suzbijanju tuberkuloze*. Zaključeno je na samom kraju navedenoga sastanka *da se svake godine ima održati sastanak svih liječnika iz Osječke oblasti*. Prateći tijek sastanka nakon obraćanja i izlaganja tajnika Prokopija Uzelca nazočnima se obratio delegat beogradske Lige protiv tuberkuloze liječnik Voja Kujundžić i iznio rad te Lige. Nakon njega je riječ preuzeo predsjednik osječke Lige protiv tuberkuloze liječnik Muačević i govorio o organizaciji mjesnih kotarskih odbora. Pritom je naglasio *da u svakom mjestu gdje se prijavi 20 članova osniva se 'Mjesni odbor' Lige protiv tuberkuloze*. Predsjednici mjesnih odbora obrazuju kotarski odbor, koji preko svojih delegata stoji u vezi s glavnim odborom u Osijeku.¹⁵

Iako je na ovom sastanku velika pozornost dana Ligi protiv tuberkuloze, o staleškim pitanjima se razvila živa debata te je jednoglasno zaključeno *da se podnese predstavka na Ministarstvo Narodnoga zdravlja da se općinski liječnici razvrstaju u prvu kategoriju, a prema godinama službe u grupu...* Na prijedlog liječnika Štajduhara, *ima se najhitnije podnijeti predstavka da se regulira honorar za sudbeno–liječničko uređivanje, jer je dosadašnji honorar od 10 dinara za liječničko mnijenje i nalaz upravo sramota za liječnički stalež...* Liječnik Španić iz Pitomače opširno je iznio težak položaj kotarskih sanitetskih referenata koji vrše dužnosti općinskih liječnika i moli *da se poduzmu koraci da se i ovi liječnici ne miču ma za čiju volju...* Potom je bio zaključen dnevni red te je na kraju predsjednik Muačević zahvalio svima nazočnima i zakazao sljedeći sastanak u svibnju 1928. godine u Novoj Gradiški, rodnom mjestu dr. Andrije Štampara.¹⁶

Međutim, unatoč svim akcijama Lige protiv tuberkuloze, statistički podatci prikupljeni za 1927. godinu upućivali su na to da u kotarevima Osječke oblasti i nadalje godišnje umire od te bolesti 40% do 43% novorođene i male djece prije navršene godine života. Pomor od tuberkuloze u Osječkoj oblasti na 10 000 stanovnika iznosio je 55 do 65 osoba, a oboljelih je bilo više od 10 puta od toga broja. I nadalje je bilo očito da se uzroci, kako nazivaju onodobne novine, *ovom socijalnom zlu trebaju tražiti u nehigijenskim prilikama, koje vladaju u našim selima i specijalno u neznanju i nehanju našega seljaka za sve ono što se oko njega događa*. Ove gorke činjenice potakle su osnivanje Lige protiv tuberkuloze za Osječku oblast, koja već više od godine dana uspješno djeluje.¹⁷

¹⁵ Isto, str. 43.

¹⁶ Isto, str. 43–44.

¹⁷ »Okružnica na liječnike Osječke oblasti Lige protiv tuberkuloze u Osijeku«, *Službene novine Osječke oblasti*, I. XI. 1927., str. 1–2.

Prvoga dana u travnju 1928. godine u *Službenim novinama Osječke oblasti* objavljena je Uredba o oblasnim liječnicima i u čl. 4. je istaknuta zadaća oblasnih liječnika, a ona se sastojala u sljedećem:

a) da šire zdravstvenu prosvjetu;

b) da provadaju preventivnu medicinu u prenesenom djelokrugu te vrše kurativnu medicinu;

c) da u svojoj zdravstvenoj općini liječe besplatno svakoga, koji bude od njih zatražio liječničku pomoć;

d) da suzbijaju i liječe zarazne bolesti, naročito tuberkulozu, venerične bolesti, trahom, malariju i bolesti djece u oblasnim zdravstvenim stanicama, koje će Oblasni odbor osnovati; e) da vode i nadziru poslove zdravstvene stanice i oblasne ručne ljekarne;

f) da vode i nadziru poslove asanacije sela u sporazumu s nadležnim higijenskim zavodom (u Osijeku je osnovan ...);

g) da nadziru s higijenskog stanovišta sve javne lokale i poduzeća, tržišta, sajmišta, klaonice, škole, gdje državnog liječnika, odnosno veterinara nema, te da shodne prijedloge stave nadležnoj oblasti da se pronađene mane uklone;

h) da vrše redovitu zdravstvenu ophodnju od mjesta do mjesta, pregledajući i liječeći pri tome besplatno svakoga tko to zatraži.¹⁸

Iz tih je razloga održan III. sastanak liječnika Osječke oblasti 20. svibnja 1928. u Novoj Gradiški. Uoči održavanja toga sastanka Liga je izdala *zlatu vrijednu knjižicu 'Čuvajmo se tuberkuloze'*, koja se s drugim tiskopisima i letcima dijelila toga dana besplatno kao propagandističko djelo.¹⁹

3. O III. sastanku liječnika Osječke oblasti

Prema najavi, III. sastanku liječnika Osječke oblasti osobno je nazočio Andrija Štampar, načelnik Ministarstva narodnoga zdravlja jer je i rad Lige protiv tuberkuloze potpadalo pod nadležstvo toga ministarstva. Sastanak je okupio 61 liječnika (Slika 2) s područja Osječke oblasti i otvorio ga je predsjednik Lige protiv tuberkuloze u Osijeku liječnik Branko Muačević, ravnatelj Zakladne bolnice u Osijeku. U svojem obraćanju naglasio: *Otvarajući današnji sastanak ne mogu, a da ne izrazim veliku radost što vidim da rad Lige ne znači privatno regionalno nastojanje nekolicine ljudi da se naše higijenske prilike, specijalno s obzirom na tuberkulozu, poprave, nego da je taj rad*

¹⁸ »Uredba o oblasnim liječnicima«, *Službene novine Osječke oblasti*, 1. IV. 1928., str. 91.

¹⁹ »Sastanak liječnika iz Osječke oblasti u Novoj Gradiški«, *Službene novine Osječke oblasti*, 1. VI. 1928., str. 167.

pobudio interes mjerodavnih državnih i samoupravnih faktora. Smatram za prijatnu dužnost da u prvom redu pozdravim Načelnika ministra Narodnoga Zdravlja dra Andriju Štampara i kao zastupnika Ministra Narodnoga zdravlja i predstavnika onoga odjeljenja u Ministarstvu, u čiju nadležnost spada naš rad. Nadam se da će on s ovoga sastanka ponijeti uvjerenje da u Osječkoj oblasti postoji jak pokret, da se unaprijedi narodno zdravlje i da ćete uspjeh toga pokreta biti Vi, koji ste se iz osjećaja dužnosti da pomognete svojemu narodu dobrovoljno skupili u ovako lijepom broju. U svojem se govoru potom obratio dr. Štamparu: Moram već sada zamoliti gospodina Načelnika da prigrli ovaj mladi, ali važni pokret i da mu pruži svaku moralnu, a u koliko je u njegovoj moći, i materijalnu pomoć... U završnom obraćanju okupljenima dr. Muačević je istaknuo: Pristupimo dostojanstveno, savjesno i s ustrajnošću k radu, jer samo na taj ćemo način doći do uspjeha i pomoći neposredno našem narodu, a možda ćemo i indirektno imati uspjeha u toliko što ćemo mu otvoriti oči, da smatra prijateljem onoga koji se za njega brine i koji za njega radi, a ne onoga koji lažnim obećanjima nastoji da zadobije i da ga iskoristi za svoje materijalne ciljeve... Potom se okupljenim liječnicima obratio tajnik Lige liječnik Prokopije Uzelac. Zatim su slijedila predavanja iz područja tuberkuloze. Nakon tri predavanja (liječnika iz Osijeka: Karla Weissmanna, Vatroslava Florschütza i Branka Muačevića) riječ je preuzeo dr. Štampar, istaknuvši da smatra svojom dužnošću reći da je sretan da vidi u ovom radnom sastanku idealno oživotvoren i svoj mnogogodišnji rad i nastojanje, jer nakon svojega napornoga rada kod Ministarstva Narodnoga Zdravlja vidi da svi liječnici prigranjuju načela, koja ispovijeda sada i koja je ispovijedao prije deset godina. Pohvalio je, prema zapisu u Službenim novinama Osječke oblasti, neprocjenjivi rad dra Pokopija Uzelca, koji je malim brojevima iznio jedno bogato i neprocjenjivo polje rada svojim neumornim organizatornim djelovanjem u korist podizanja narodnoga zdravlja. Pritom je Štampar naglasio: Ja mogu reći da ćemo rad Lige protiv tuberkuloze za Osječku oblast potpomagati moralno i materijalno, jer smo vaši prijatelji i suradnici, pa će se iz Fonda higijenskog odjeljenja Ministarstva Narodnoga Zdravlja u Beogradu podijeliti u tu svrhu 100.000 dinara. Vi ste uzeli za temu današnjega sastanka tuberkulozu, pa tu valja uočiti jednu značajnu činjenicu. Tuberkulozu ne treba promatrati sa kliničkog, već sa socijalnog gledišta budući da u našim prilikama postoji velika bijeda i nesređenost. Sigurno je danas da liječnici kao takovi ne mogu suzbiti tuberkulozu, ali će to uspješnije moći kao socijalni javni radnici. Došlo je doba, naglašava Štampar, da liječnici bez razlike budu pravi i prvi pioniri socijalnoga rada, jer dolaze najviše u doticaj s onima koji su u lošem i nezdravom položaju. Kao vaš sudrug molim vas i savjetujem da stupite na čelo socijalnoga rada, želeći vam svaki napredak, poradit ću da vam se pruži za ovo nastojanje i potrebna pomoć. Prema zapisu iz Službenih novina Osječke oblasti, riječi dr. Štampara, tj. poglavara Ministarstva Narodnoga Zdravlja, odjeknule su srdačnim povlađivanjem.²⁰

²⁰ »Sastanak liječnika iz Osječke oblasti u Novoj Gradiški«, *Službene novine Osječke oblasti*, I. VI. 1928., str. 166–167.

Slika 2. Sudionici III. sastanka liječnika iz Osječke oblasti, Nova Gradiška 20. 5. 1928. (u sredini dr. Andrija Štampar, načelnik Ministarstva narodnoga zdravlja u Beogradu)

4. Umjesto zaključka – primjena rezolucije II. sastanka

Već u ožujku 1928. bila su očita ostvarenja pojedinih točaka usvojene rezolucije liječnika Osječke oblasti koje je u protekloj godini potaknula Liga protiv tuberkuloze. Naime, na godišnjoj skupštini Lige protiv tuberkuloze, održane u Osijeku 21. ožujka iste godine, u izvješću tajnika Lige Prokopija Uzelca bilo je razvidno da je Liga veliku brigu posvetila *školskoj mladeži te je preko liječnika nastojala da se održavaju predavanja i priređuju izložbe. U pogledu higijenskih nedostataka školskih zgrada poduzeti su koraci.* Polazeći veliku pozornost *ispljuvku* u širenju tuberkuloze, Liga je otisnula 20 000 letaka pod naslovom *Ne pljuj na pod*, koji su prema odluci velikoga župana Osječke oblasti Marijana Hanžekovića izvješeni svuda *kud strani svijet zalazi.* Za učinkovito djelovanje Lige načelnik Ministarstva narodnoga zdravlja dr. Andrija Štampar ustupio je Ligi u Osijeku jednu baraku za uredske prostorije i da se u njoj postavi stalna antituberkulozna izložba. Šef Doma narodnoga zdravlja liječnik Slavko Hirsch dopustio je članovima Lige da se dvaput mjesečno besplatno mogu kupati *u kupatilu Doma zdravlja.* Istodobno je Liga naručila 100 komada džepnih pljuvačnica, koje su dijeljene besplatno siromašnim tuberkuloznim bolesnicima. U obliku promidžbe direktor gornjogradskoga i donjogradskoga kina *Urania* uoči svake kino predstave gledateljima je prikazivao *propagandističke dijapozitive Lige protiv tuberku-*

loze. Da bi se u samome gradu Osijeku olakšao rad Lige osnovan je Mjesni odbor Lige protiv tuberkuloze. Za predsjednika je izabran liječnik Makso Keiser, za tajnika liječnik Hirsch, za blagajnika učitelj Učiteljske škole Valentin Smajić, a za odbornike liječnici E. Dietz i Hadži Mulić.²¹ Moto djelovanja Lige protiv tuberkuloze temeljio se na sljedećem: *Zdravlje je najveće bogatstvo naroda, a ipak pojedinci najmanje misle na sebe i njegu svojega tijela. — Čistoća je pola zdravlja i jeftine cijene, a ipak ju mnogi, radi vlastitoga nehaja plaćaju vrlo skupo.*²²

Na području Osječke oblasti svim je učiteljima besplatno podijeljena brošura *Čuvajmo se tuberkuloze!* te su priređena dva *tuberkulozna dana*. Tako su prvoga dana 28. svibnja 1928. u svim školama nastavnici održali predavanje o tuberkulozi po gornjoj brošuri te su potom na istu temu održana javna predavanja seljacima. Na taj dan prodano je 80 000 cvjetova koji su *pored propagandističke svrhe imali u rezultatu i vrlo lijep materijalni uspjeh. U samom gradu Osijeku na taj su dan učestvovalе sve škole i brojno građanstvo (oko 6.000 do 7.000 lica).*²³

Prema zapisu onodobnoga tiska, *kruna Ligina rada u 1928. godini bila je u tome, što je pružila priliku da 70 djece najsiromašnijih roditelja sa područja čitave Osječke oblasti provedu četiri nedjelje na moru u Cavtatu, a njih 30 u Lipiku. Za oporavak ove djece Liga je sa privolom Oblasnoga odbora u Osijeku utrošila oko 90.000 dinara. Ako još spomenemo da su poduzeti koraci kod Ministarstva Narodnoga Zdravlja da se Ligi ustupe dvije barake, koje bi postavila u Cavtatu kao svoj Dom za oporavak škrofulozne i slabunjave djece i kroz koje bi godišnje prošlo oko 500 djece. Svojim daljnjim akcijama Liga protiv tuberkuloze je svoj rad temeljila na narodnom prosvjećivanju u obliku borbe protiv tuberkuloze, tomu, kako se navodi, *zakletom neprijatelju čovječanstva.*²⁴*

²¹ »Godišnja skupština Lige protiv tuberkuloze u Osijeku«, *Službene novine Osječke oblasti*, 1. IV. 1928., str. 106.

²² »Rad Lige protiv tuberkuloze u Osijeku (Izvještaj dr. Prokopije Uzelca)«, *Službene novine Osječke oblasti*, 1. VII. 1928., str. 189.

²³ »Sastanak liječnika iz Osječke oblasti u Novoj Gradiški«, *Službene novine Osječke oblasti*, 1. VI. 1928., str. 166–167.

²⁴ »Uzelac Prokopije«, *Službene novine Osječke oblasti*, 15. X. 1928., str. 270.

IZVORI

Arhivski izvori

Državni arhiv u Osijeku, Kamilo Firinger, »Vodič kroz arhivsku gradu, arhivski fond Liga protiv tuberkuloze u Osijeku«, *Knjiga inventara – Društva, udruge i udruženja*.

LITERATURA

- »Antituberkulozni pokret u Osječkoj oblasti«, *Hrvatski list*, 12. IX. 1926., str. 25.
- »Bilješke«, *Službene novine Osječke oblasti*, 15. X. 1928., str. 271.
- »Bilješke«, *Službene novine Osječke oblasti*, 1. XI. 1928., str. 281.
- Boban, Ljubo. 1992. *Hrvatske granice 1918. – 1991*. Zagreb: Školska knjiga.
- »Godišnja skupština Lige protiv tuberkuloze u Osijeku«, *Službene novine Osječke oblasti*, 1. IV. 1928., str. 106.
- »Gradske vijesti«, *Hrvatski list*, 22. I. 1926., str. 6.
- »Gradske vijesti«, *Hrvatski list*, 23. I. 1926., str. 8.
- »Gradske vijesti«, *Hrvatski list*, 30. I. 1926., str. 5.
- Grmek, Mirko Dražen i Stanko Dujmušić (ur.). 1954. *Iz hrvatske medicinske prošlosti. Spomen-knjiga Zbora liječnika Hrvatske*. Zagreb: Zbor liječnika Hrvatske.
- Milošević, Branko i dr. (ur.). 1982. *Zbornik radova Prvog simpozija povijesti zdravstvene kulture Slavonije i Baranje* (Osijek, 24. i 25. listopada 1980). Osijek: Znanstveno društvo za povijest zdravstvene kulture zajednice općina.
- »Okružnica na liječnike Osječke oblasti Lige protiv tuberkuloze u Osijeku«, *Službene novine Osječke oblasti*, 1. XI. 1927., str. 113.
- »Okružnica na liječnike Osječke oblasti Lige protiv tuberkuloze u Osijeku«, *Službene novine Osječke oblasti*, 1. XI. 1927., str. 1–2.
- »Rad Lige protiv tuberkuloze u Osijeku (izvještaj dr. Prokopija Uzelca)«, *Službene novine Osječke oblasti*, 1. VII. 1928., str. 189.
- »Rad Lige protiv tuberkuloze u Osijeku (Izvještaj dr. Prokopija Uzelca)«, *Službene novine Osječke oblasti*, 1. VII. 1928., str. 189.
- »Sastanak liječnika iz Osječke oblasti u Našicama«, *Službene novine Osječke oblasti*, 15. II. 1928., str. 41–43.
- »Sastanak liječnika iz Osječke oblasti u Novoj Gradiški«, *Službene novine Osječke oblasti*, 1. VI. 1928., 166–167.
- »Stanje Osječke oblasti«, *Vjesnik Osječke oblasti*, 1. i 15. III. 1927., str. 45.
- »Uredba o oblasnim liječnicima«, *Službene novine Osječke oblasti*, 15. X. 1928., str. 270.
- »Uredba o oblasnim liječnicima«, *Službene novine Osječke oblasti*, 1. IV. 1928., str. 91.
- »Uzelac Prokopije«, *Službene novine Osječke oblasti*, 15. X. 1928., str. 269–270.
- Uzelac, Prokopije. 1926. »Antituberkulozni pokret u Osječkoj oblasti«, *Hrvatski list*, 12. IX., str. 25.
- Živaković-Kerže, Zlata. 2019. »Dom narodnog zdravlja u Osijeku – Štamparova zamisao pretočena u ostvarenje«, *Studia lexicographica*, 13, 25, str. 75–86.

THE ANTI-TUBERCULOSIS LEAGUE AS THE CORNERSTONE OF ŠTAMPAR'S
CONCEPT OF PUBLIC ENLIGHTENMENT (A REVIEW OF THE 2ND AND 3RD
MEETINGS OF THE OSIJEK COUNTY PHYSICIANS)

Zlata Živaković-Kerže

Zagreb

zkerze@yahoo.com

Marija Benić Penava

University of Dubrovnik

marija.benicpenava@gmail.com

ABSTRACT: This paper presents the activities of the Anti-Tuberculosis League in the Osijek County (*oblast*) as the foundation of Štampar's concept of public health education, focusing on two Meetings of the Osijek County Physicians (the 2nd and 3rd) in 1927 and 1928. The introductory section provides an overview of the anti-tuberculosis movement in Europe and the development of the dispensary system and public health reforms in the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes during the 1920s. The establishment of the Anti-Tuberculosis League in Osijek in 1926 was a result of the actual health condition of the population and a broad campaign to combat tuberculosis and reform public health, following the healthcare principles of Andrija Štampar. According to the established rules, the League's work was based on the anti-tuberculosis movement, with the primary task of placing the entire population in the Osijek County under the same organised expert supervision. In line with this, the paper describes the activities of the Anti-Tuberculosis League and the two Meetings of Osijek County Physicians, with an emphasis on the humane attitude of physicians towards patients and their dedicated approach to treating tuberculosis as a severe social disease. Numerical data on the prevalence of the disease as a threat to the population shows that medical care was envisioned as a comprehensive action aimed at achieving socio-medical objectives. The role of Dr Prokopije Uzelac, the League's secretary, is particularly emphasised in this context, with a detailed account of his presentation at the 2nd Meeting of Osijek County Physicians and the 14-point resolution on the League's work that he proposed, highlighting the comprehensive approach and understanding of the severity of tuberculosis protection issues. The paper also provides a brief description of the 3rd Meeting of Osijek County Physicians, excerpts from the participants' speeches, and quotes from Andrija Štampar's speech at the meeting. By describing the physicians' meetings and quoting from their speeches, as well as the proposed resolution, the paper aims to show the pivotal shift in the approach to health education and the transition from individual physician engagement to a socially engaged and organised approach to treating tuberculosis as a social disease. The paper also analyses available materials to provide insight into the social atmosphere and the willingness of Osijek physicians to actively support the League as an important socially organised effort in disease prevention and management.

Keywords: Anti-Tuberculosis League; 2nd and 3rd Meetings of the Osijek County Physicians (1927 and 1928); public enlightenment; Osijek; Andrija Štampar; Prokopije Uzelac

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje 4.0 međunarodna (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Sadržaj se smije umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti, preradivati i koristiti u bilo koju svrhu, uz obavezno navođenje autorstva i izvora.